

DARÜŞŞAFKA

ADEM İNCE*

Darüşşafaka, 1873 yılından beri İstanbul'da faaliyet gösteren, öksüz ve yetim Müslüman çocukların eğitimi için açılmış bir "özel" okuldur.

Türk eğitim tarihinde farklı bir yeri olan ve kuruluş yıllarındaki ismiyle *Darüşşafakatü'l-İslamiye Mektebi*, 30 Mart 1864'te kurulan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin eseridir. Cemiyet, zamanın önde gelen şahsiyetlerinden, Yusuf Ziya Paşa, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Vidinli Tefik Paşa, Ali Naki Efendi ve Sakızlı Esad Paşa tarafından kurulmuştur. Eğitim alanında ilk sivil teşkilatlanma örneği olan cemiyetin amacı, yoksul ve yetim çocukların eğitimine yardımcı olmaktır.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, kuruluş amacının tahakkuku için, önce İstanbul Kapalıçarşı ve havalisindeki çırakların eğitimi için Beyazıt, Simkeşhane binasında Valide Mektebi olarak bilinen yerde eğitime başladı (1865). Yoğun talep üzerine Aksaray'da 1867 yılında Ebubekir Paşa Mektebi tamir edilip eğitime tahsis edilmiştir. Üç yıl eğitim verilen bu mekteplerde, temel dinî bilgiler ve okuma yazma öğretiliyordu. 1874 yılına kadar açık olan ve yılda ortalama 500 kişinin eğitim gördüğü bu mektepler halk ve aydınların büyük ilgisine mazhar olmuştur.

Cemiyet, açtığı mekteplerde okuttuğu kitapları kendisi basmış, öğrencilerin her türlü masrafını karşıladığı gibi, süreli ilmî bir dergi de çıkarmıştır.

Darüşşafaka'nın Kuruluşu

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin açtığı ve halk mektebi olarak anılan kurumlardan fevkalade müspet

* Milli Eğitim Bakanlığı

1- Darüşşafaka Mektebi (İBB, Encümen Arşivi)

neticeler alınca cemiyet yeni arayışlara girdi. Paris'te sefaret ve Mektebi Osmanî müdürlüğü de yapan Sakızlı Esad Paşa'nın teklifiyle Fransa'da da örneği olan, yalnızca öksüz ve yetim ama zeki, kabiliyetli çocukların devam edeceği parasız yatılı ve zamanın en nitelikli okulunun açılmasına karar verildi.

Sultan Abdülaziz Han'ın yardımı ile alınan, İstanbul Fatih'teki geniş bir arazi üzerinde kurulacak okul binası için saray başmimarı görevlendirildi. Okul, her kesimden insanın yardımları ile 1873 yılında merasimle hizmete girdi. Bu yıllarda tüzükte yapılan bir değişiklikle "Osmanlı Devleti'nin sadrazamının cemiyetin başkanı" olması kabul edilmiştir. Bu husus hâlen devam etmektedir ve Türkiye Cumhuriyeti başbakanı cemiyetin doğal başkanıdır. Böylece hususi bir mektep olmasına rağmen devlet ricalinden yakın ilgi görmüştür.

Darüşşafakatü'l-İslamiye adı verilen bu okulda, imparatorluk coğrafyasının her yerinden

Müslüman ailelerin öksüz ve yetim çocuklarının eğitimi yanında her türlü ihtiyaçları da karşılanıyordu. Okul hizmete girdikten sonra, uzun yıllar devrinin en kaliteli eğitim kurumu olarak kalmıştır. Askerî okulların öğretmenleri yanında medreselerde ün yapmış birçok ilim adamı da fahri olarak burada ders vermiş ve kitaplarını kurum adına bastırmışlardır.

Okulda ilk mektebin dördüncü sınıfından sonra seçilen öğrencilere sekiz yıl eğitim veriliyordu. Bunun son iki yılını "âli" sınıflar oluşturuyor ve mezunlar yüksekokul mezunu kabul ediliyordu. Okulda; dinî ilimler, Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, tarih, coğrafya, matematik, mantık gibi derslerin yanında son sınıflarda telgraf, elektrik ve fen dersleri de okutuluyordu. Okul, ilk mezunlarını 1881 yılında vermiş ve mezunların tümü, Telgraf Nezareti'nde görev almıştır. Sonraki yıllarda Telgraf Nezareti'ndeki önemli memuriyetlere hep Darüşşafaka mezunları getirilmiştir.

2- Darüşşafaka Mektebi talebeleri

Darüşşafaka, 1903-1909 yılları arasında Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'den alınıp Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır. Ancak bu yıllar, kurum için talihsiz yıllar olmuş, bağışlar kesilmiş, kötü yönetim, okula haddinden çok fazla öğrenci alımı gibi sebepler yüzünden kalite düşmüştür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra cemiyet tekrar Darüşşafaka'nın sahibi olmuştur. Bu dönem cemiyet mensuplarınınca "Fetret Devri" olarak anılır.

Darüşşafakatü'l-İslamiye, 1914 yılında Darümuallimîn'e dönüştürülmüş ve eğitim süresi 10 yıla çıkarılmışsa da bu dönem uzun sürmemiş, istihdam alanı daraltılıyor

gerekçesiyle 1919 yılında fen dersleri ağırlıklı "Sultanî" okulları programı uygulanmasına karar verilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde, İttihatçılar da okula yakın ilgi göstermişlerdir. Savaş döneminde İslami öğeler daha da ön plana çıkarılmış, okul ve cemiyet, devletten hep yakın ilgi görmüştür. Bursa, Gelibolu ve İzmir'de şubeler açılmıştır. Kızlar için de bir Darüşşafaka açılması gündeme gelmiştir.

I. Dünya Savaşı süresince hükümet, yabancı memurları görevlerinden alınca, yerlerine iyi derece fen ve elektrik-telgraf eğitimi almış olan Darüşşafakalılarını tayin etmiştir. Bu

dönemde üst düzey bürokratların çoğu Darüşşafakalıdır. Anadolu ve uzak Osmanlı vilayetlerinden seçilen öksüz-yetim öğrencilerden oluşan bu topluluk, büyük oranda ailelerinden kopmaları sebebiyle, okullarına ve devlete olan aidiyet ve bağlılık duyguları çok güçlüdür.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Darüşşafaka Lisesi ismiyle varlığına devam eden bu kurum, kısa bir süre Muallim Mektebi olsa da 1930 yılından itibaren İngilizce ve Fransızca dersleri de bulunan fen ve edebiyat şubeli bir lise hâline getirildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski müesseselerin çoğu kapatılırken ya da isimleri

3- Darüşşafaka

değiştirilirken *Darüşşafakatü'l-İslamiye* de artık Darüşşafaka olarak anılmaya başlandı.

Darüşşafaka Lisesi'nde 1955 yılından itibaren "kolej" sistemine geçilerek İngilizce tedrisat kabul edilmiştir. Bunun için, ilkokul sonrası okula alınan öğrenciler, bir yıl İngilizce hazırlık sınıfından sonra ortaokul ve lise öğrenimine devam etmeye başladılar.

1873 yılında Darüşşafaka binası, kız ve erkek öğrenciler için iki taraflı yapılmıştı. Sonraki yıllarda okula kız öğrenci almaktansa müstakil kız Darüşşafaka'sı için kararlar alınsa da bu gerçekleşmedi. 1971-1972 öğretim yılında ilk defa Darüşşafaka'ya aranan vasıfları haiz kız çocukları da kabul edildi ve karma eğitime geçildi. 1995 yılında ise yabancı dille eğitim yapan Anadolu Lisesi statüsü kabul edildi. 2012 yılındaki kongrede yapılan bir tüzük değişikliği ile amaç maddesinde yer alan "Türk-İslam çocukları" yerine, "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları" ibaresi kabul edildi.

Okul, hâlen Darüşşafaka Cemiyeti'ne bağlı olarak "Özel Darüşşafaka Eğitim Kurumları"

adıyla parasız yatılı, ortaokul ve lise seviyesinde eğitim vermektedir. İstanbul Fatih'te, kendi binasında 1873 yılından beri hizmet veren bu köklü eğitim kurumu, 1994 yılında İstanbul Maslak'ta geniş bir kampüs içindeki yeni yerine taşınmıştır. Önceleri bağışlarla ayakta duran bu asırlık eğitim kurumu, günümüzde kendi imkânları ile kaliteli bir hizmet vermektedir. Cemiyet ayrıca her sene Sait Faik Abasıyanık Hikâye Ödülünü dağıtmaktadır.

Darüşşafaka Cemiyeti, Darüşşafaka Eğitim kurumlarının yanı sıra Darüşşafaka Spor Kulübü, kendisine ait çeşitli menkul-gayrimenkuller ve kuruluşlar ile ülkemizin en köklü sivil toplum kuruluşu olup kamu yararına çalışan bir dernek olarak varlığına devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ayhan, Halis, Hakkı Maviş, "Dârüşşafaka", *DİA*, IX, 7-9.
Ergin, Osman [Nuri], *Türkiye Maarif Tarihi*, IV c., İstanbul 1977.
İnce, Adem, "Bir Eğitim Kurumu Monografisi: Darüşşafaka", yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1992.

Mehmed İzzet vdğr., *Darüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Mektebi*, İstanbul 1927.

Olgun, Tahir, *Darüşşafaka'nın Tarihçesi*, İstanbul 1937.

Somel, S. Akşin, "II. Abdülhamid İstanbul'unda Müslüman Özel Okulları", *II. Abdülhamid: Modernleşme Sürecinde İstanbul*, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010, s. 320-335.